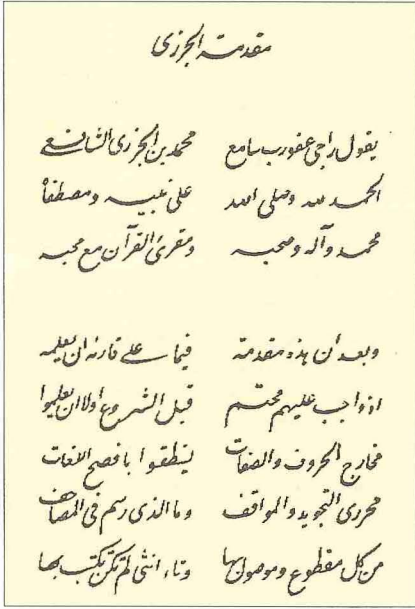

Ömer Fazıl Aköz'ün kendi hattıyla istinsah edip talebesine okuttuğu İbnü'l-Cezerî'nin *el-Muḥaddimetü'l-Cezeriyye* adlı eserinin ilk sayfası

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunan *dosya*; Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı'nda bulunan *belgeler*; ayrıca, oğlu Dr. Tayyib Aköz ile talebeleri Muhammed Feyzi Şallıoğlu ve Fikri Aksoy'un verdiği bilgiler.

ABDÜLKERİM ABDÜLKADİROĞLU

AKRA' b. HÂBİS

(الأقرب بن حابس)

el-Akra' b. Hâbis b. İkal et-Temîmî
(ö. 33/653-54)

Sahâbî.

Asıl adı Firâs idi, fakat kel olduğu için el-Akra' lâkabıyla şöhret bulmuştur. Temîm kabilesinin reislerindendi ve Araplar arasında önemli bir mevki ve itibara sahipti. Câhiliye döneminde hakemlik yapar, elinden geldiğince adaletle hükmederdi. Mecûsî olan Akra', 8. yılın Ramazan ayında (Ocak 630) Mekke'nin fethinden önce İslâmiyet'i kabul etti ve Mekke üzerine yürümekte olan İslâm ordusuna Sukyâ denilen köyde katıldı. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhasarası'nda bulundu. Hz. Peygamber'in kalplerini İslâm'a ısındırmak için ganimetlerden büyük pay ayırdığı şahıslar (müellefe-i kulûb*) arasından o da vardı.

H. Peygamber 9. yılın Muharrem ayında (Nisan-Mayıs 630) Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'yi bir seriyenin başında, Sukyâ ile Benî Temîm arazisi arasındaki bölgede ikamet etmekte olan Temîmliler üzerine gönderdi; Uyeyne elli iki esirle geri döndü. Bunun üzerine Akra' ile Temîm'in ileri gelen diğer bazı simaları Medine'ye gelip Hz. Peygamber'den esirlerin serbest bırakılmasını istediler. Hz. Peygamber de onların ricasını kabul ederek esirleri iade etti. Temîmliler Akra'nın teşvikiyle aynı yıl, aralarında Akra' ile Uyeyne'nin de bulunduğu yetmiş - seksen kişilik bir elçilik heyetini Hz. Peygamber'e gönderdiler. Bunlar (bir rivayete göre bunlardan Akra') Mescid-i Nebvî'ye girerek, "Ey Muhammed, dışarı çık sana!" diye bağırışlar ve bu davranışlarından dolayı, "Hücrelerin arkasından sana bağırانların çoğu -senin yüce mertebeni- anlamayan kimselerdir. Eğer sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi şüphesiz onlar için daha iyi olurdu" (el-Hucurât 49/4-5) meâlindeki âyetlerle kınanmışlardı. Resûlullah bir müddet sonra dışarı çıkınca Akra', "Ey Muhammed! Benim övdüğüm kimseler aziz, yerdiklerim de zelil olur" demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de, "İnsanları aziz ve zelil etmek yalnız Allah'a mahsustur" buyurmuştur. Temîmliler daha sonra Hz. Peygamber'e şair ve hatipleriyle birlikte geldiklerini söyleyerek şiir ve hitabet müsabakası yapmak istediler. Bu teklifi önce kabul etmek istemeyen Hz. Peygamber onların ısrarı karşısında razı oldu. Yarışma sonunda müslüman şair ve hatiplerin üstünlüğünü kabul ederek müslüman oldular.

Akra' b. Hz. Ebû Bekir devrinde Hâlid b. Velid'in yanına peygamberlerle yaptığı bütün savaşlara katıldı. İrtidad olayları sırasında ez-Zibrikân ile Hz. Ebû Bekir'in yanına gelerek, "Bahreyn'in haracını bize verirsen biz de kavmimizin itaat ve bağlılığını garanti ederiz" deyince Hz. Ebû Bekir bu isteği kabul etti ve onlara bir belge verdi. Ancak durumdan haberdar olan Hz. Ömer derhal müdahale etti ve belgeyi yırttı. Dümetülcen-del ve Enbâr savaşları sırasında öncü olarak görev yapan Akra', Hz. Osman devrinde Vali Ahnef b. Kays tarafından Cûcân'ın fethiyle görevlendirildi; yapılan savaş sonunda Akra' şehri ele geçirdi (31/651-52 veya 32/652-53). Ertesi yıl Cûcân'da bazı karışıklıklar çıkınca Abdullah b. Âmir tarafından halkı itaat altına almak üzere gönderildi. Akra' muhtemelen 33 (653-54) yılında öldü.

Akra' b. Hâbis cesur ve başarılı bir kumandandı, fakat sert bir mizaca sahipti. Huneyn'de elde edilen ganimetlerin taksiminden sonra, mağlûp ordunun bir kısmı Hz. Peygamber'e müslüman olduklarını söyleyerek esirleri serbest bırakmasını istediler. Hz. Peygamber de Abdülmuttalib oğullarıyla kendi hissesine düşen ganimet ve esirleri geri verdi. Diğer müslümanlar da aynı şekilde hareket ettiler. Akra' ise, "Ben ve Temîmliler böyle bir şeye razı olamayız" diyerek Resûlullah'ın ricasını kabul etmedi. Yine bir defasında Hz. Peygamber'in Hz. Hasan'ı öptüğünü gören Akra' hayretle, "Siz çocuklarınızı öper misiniz? Benim on çocuğum var, fakat hiçbirini öpmedim" demişti. Haccın farz olduğunu tebliğ eden Hz. Peygamber'e, "Her yıl mı haccedeceğiz?" diyen ve, "Ey iman edenler! Bir kısım şeyleri sormayın ki şayet açıklanırsa hoşunuza gitmez" (el-Mâide 5/101) meâlindeki âyetle kınanan da Akra'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Vudû", 58, "Edeb", 18; Müslim, "Tahâret", 100-101, "Fezâ'il", 65, "Zekât", 140; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 489-490, 493-494, 496, 560, 622, 627-628; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 294; II, 153, 161; IV, 246, 282; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 342, 579, 621; Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 591-592; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 52, 87, 88-92, 115, 119, 275; IV, 312; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 230; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 587; II, 242, 269-270, 287-289, 394; III, 126; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1285-87, I, 107-109; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-me'âd* (nşr. Şuayb el-Arnâvût — Abdülkâdir el-Arnâvût), Kahire 1970, II, 224-226; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 58-59; a.mlf., *Fethu'l-bâr*, Bulak 1300, II, 278; X, 360-367; *Tecrid Tercemesi*, III, 31; IV, 190; V, 327; VII, 101; VIII, 439; X, 368; Sezgin, *GAS*, I, 259; Mahmûd Şit Hattâb, "el-Akra' b. Hâbis et-Temîmî fâtiḥu'l-Cûcân", *MMLADm*, LVIII/4 (1982), s. 666-689; Ella Landau-Tasseron, "Processes of Redaction: the Case of the Tamimite Delegation to the Prophet Muhammad", *BSOAS*, XLIX/2 (1986), s. 253-270; M. J. Kister, "al-Akra' b. Hâbis", *EI*² (İng.), I, 343; Abdülkayyûm, "el-Akra' b. Hâbis", *UDMI*, III, 22-24.

A. LÜTFİ KAZANCI

AKRABA

(الأقربا)

Kişiyi nesep bakımından yakın olan kimseler.

Arapça'da "yakın" anlamına gelen *karîb* kelimesi, bu genel mânası yanında, özellikle "biriyle aynı soydan olan kimseyi" de ifade etmekte olup bunun ço-

ğulu olan **akribâ'** Türkçe'de **akraba** şeklinde ve daha geniş anlamda kullanılmaktadır.

Arapça'da "akrabalık" mânasına isim olarak kullanılan **karâbe**, **kurbe** veya **kurbâ** masdarlarıyla yapılan **zû'l-karâbe**, **zû'l-kurbâ** (çoğulu **zевü'l-kurbâ**) vb. terkipler de "akraba" mânasına gelmekte olup Kur'an-ı Kerim'de akrabayı ifade etmek üzere daha çok **zû'l-kurbâ** (bk. el-Bakara 2/83, 177; en-Nahl 16/90 vb.), **ülû'l-kurbâ** (bk. en-Nisâ 4/8) ve **el-akrabûn** (bk. el-Bakara 2/180, 215; en-Nisâ 4/7, 33) gibi tabirler zikredilmektedir. Bunun gibi, nesebe dayalı kan hısımlığını ifade eden **rahm**, **rihm** veya **rahim** (çoğulu **erhâm**) kelimeleriyle yapılan **ülû'l-erhâm** (bk. el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6), **zевü'l-erhâm** (tekili **zû'r-rahim**) terkipleri de "akraba" mânasınadır. Ancak **zевü'l-erhâm** bu genel mânası yanında miras hukukunda **ashâbü'l-ferâiz*** ve **asabe*** olmayan akrabayı da ifade etmektedir. Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan akrabaya **zû rahim mahrem** (muharrem), diğerlerine de **zû rahim gayru mahrem** (Türkçe'de nâmahrem), kişinin neslinden geldiği baba, dede, ana, nine... gibi yakınlarına **usûl**, onun neslini sürdüren oğul, kız ve bunların çocuklarına da **fürû** denir. Bununla birlikte ana, baba ve çocuklar için örfen akraba tabiri kullanılmaz. Kan akrabalığından ayrı olarak evlilikten doğan akrabalık **karâbetü'l-müsâhere**, süt akrabalığı da **karâbetü'r-radâ'** ile ifade edilir. Ayrıca **âil**, **ehl** ve **aşiret** kelimeleri de Arapça'da "akraba" mânasına gelmektedir.

Akrabalık bu vasfı taşıyanlara karşılıklı birtakım hak ve vazifeler yükler. Bu durum, ahlâkî vazifeleri de içine alacak şekilde "akrabalık hukuku" tabiriyle ifade edilir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde akrabalık bağlarının karşılıklı ziyaret, haberleşme, maddî ve mânevî yardımlaşma gibi çeşitli yollarla korunması ve güçlendirilmesi üzerinde hassasiyetle durulur. Akraba arasındaki bu ilişkiye dinî-ahlâkî bir tabir olarak **sıla-i rahim*** denir. Bir âyette, "Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık -bağlarını koparmak-tan sakının" (en-Nisâ 4/1) buyrulur. Hz. Peygamber de, "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin; Allah'a ve âhiret gününe iman eden sila-i rahimde bulunsun" (Buhârî, "Edeb", 31, 85) hadisi ile bunun önemine işaret etmiştir. Bu bakımdan akraba ile bağları ve münasebetleri kesmek bütün fa-

kihlere göre haram kabul edilmiştir. Diğer taraftan İslâm, akrabalığı yalnız kan bağıyla sınırlamamış, evlilik ve süt emzirmeyi de birtakım dinî ve hukukî sonuçlar doğuracak şekilde akrabalık bağı oluşturan unsurlar kabul etmiştir.

Dinî yönden akrabalık bağı ölünün yıkanması, namazının kılınması ve defni konusunda bir öncelik sebebidir. Zekâtın ödenmesi konusunda da nafakası zekât mükellefine ait olan akraba ile diğerleri farklı hükümlere tâbidirler (bk. ZEKÂT). Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan kadın akrabanın yüzüne, saçlarına, boyuna ve گردanına, dirsekten aşağı kollarına ve bacağının dizden aşağı kısmına bakmak veya dokunmak dinen câiz olduğu gibi bunlarla **halvet*** de câizdir. Ancak herhangi bir şehvet duygusunun söz konusu olması halinde bu davranışlar haram sayılır.

Akrabalık hukuku kendisini en çok medenî hukuk alanında gösterir. Şahsın hukuku alanında hukukî temsil çeşitlerinden **velâyet*** ve **vesâyet***, öncelik bakımından akraba arasında farklılık olmakla birlikte, akrabalığın ortaya çıkarıldığı haklardır. Vakfiyelerde geçen "akraba" tabiri hem vakıf yapıldığı sırada hayatta olan hem de gelecek nesillerdeki yakınları içine alır. Bu ifade mutlak olarak zikredildiği takdirde din farkı gözetilmez. Akrabalık bağı, âzat imkânı sağlaması dolayısıyla kölelik konusunda da bazı özel hükümler ortaya çıkarır (bk. KÖLE). Aile hukuku alanında akrabalık bağı evlenme mânilerinin en başta gelenidir. Akraba ile evlenme yasağı kan hısımları, evlilik hısımları ve süt hısımlarını kapsamakla birlikte, yasak sınırları kişiye ve akrabalık nevine bağlı olarak farklılık arzeder (bk. MUHARREMAT, SIHRİYYET, RADÂ'). Aile hukuku alanında akrabalık bağının doğurduğu diğer başlıca hak ve vazifeler de nafaka ve **hidâne*** konusundadır. Temelde akrabalık bağına dayanan miras hukuku alanında da hısımlar **ashâbü'l-ferâiz***, **asabe** ve **zevi'l-erhâm** şeklinde sınıflandırılırlar. İslâm'a göre akrabalığın daha çok erkek unsura dayandığı ve dolayısıyla ana bir kardeşlerin aileden sayılmadıkları gibi mirasta da hak sahibi olmadıkları şeklinde bazı müelliflerce (bk. EI² [İng.], IV, 595-596) ileri sürülen iddianın gerçeğe ilgisi yoktur. İslâm miras hukukunda, ana bir kardeşler mirasta payları belirlenen **ashâbü'l-ferâiz**den sayılırlar. Hatta burada kız ve erkek kardeşler arasında fark olmayıp bunlar mi-

rasta eşit hak sahibidirler. Ancak derece bakımından kendilerinden önce başka mirasçıların bulunması halinde, ana baba bir veya baba bir kardeşlerde olduğu gibi onların da mirastan mahrum kalmaları söz konusudur. Diğer taraftan, mirasçı olmayan akrabaya vasiyet yapılabilirken mirasçıya yapılan vasiyet ancak diğer mirasçıların rızasıyla geçerlilik kazanabilir. Borçlar hukuku alanında da kişinin fűrû dışında kalan akrabasına yaptığı hibeden teslimden sonra dönemeyeceği hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler. Fűrûa yapılan hibeden dönüş konusunda ise farklı görüşler mevcuttur.

Usul hukukuna gelinece, bir hâkim kendi davasına olduğu gibi usulü, fűrûu ve karısının davasına da bakamaz. Ayrıca usul ve fűrûun, karı ve kocanın birbirleri lehine şahitlikleri de geçerli değildir. Ceza hukuku alanında akrabalık, İslâm hukukçuları arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, bazı cezaların ağırlaştırılması, bazılarının da hafifletilmesi veya kaldırılmasının sebebidir (bk. HİRSIZLIK, KAZF, KISAS, ZİNA). Diğer taraftan, şibh-i amd veya hata yoluyla öldürme ve yaralama suçlarında diyetin ödenmesine suçlunun **âkile*** sini oluşturan akrabası da iştirak eder. Bu konuda suçlunun erkek veya kadın olmasında fark yoktur. Bir kadının mirası çocuklarına ve kocasına kaldığı halde söz konusu suçları işlediğinde diyet borcunun kendi erkek akrabasına yüklendiğini ileri sürerek bundan İslâm'a göre akrabalık konusunda erkek unsurun daha ağır bastığı sonucunu çıkarmak da (bk. a.y.) yanlış bir değerlendirmedir. Kadının mirasında en büyük pay sahibi olan erkek çocukları onun diyetini ödeyen âkilesinin başında geldikleri gibi, buna iştirak eden diğer erkek akrabası da mirasında en çok hak sahibi olan kimselerdir. Bu konuyu daha çok erkek unsurun sosyal ve ekonomik fonksiyonuna bağlı görmek gerekir. Nitekim miras konusunda da nesepte yakınlık asıl unsur olmakla beraber kadın erkek arasındaki farklılık tamamen erkeğin sosyal ve ekonomik yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır.

İslâm, akrabalık konusunda tabii olarak kan bağıını esas almakla birlikte, evlilik ve emzirmeden doğan akrabalığa da aynı şekilde önem vermiş, gerek dinî gerekse hukukî konularda, bazı durumlarda kişiye daha yakın olma hali bir tarafta, kadın ve erkek akraba arasında fark gözetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "krb" ve "rhm" md.leri; *Kāmus Tercümesi*, "krb" md.; Buhârî, "Edeb", 31, 85; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 215-216; Kāsânî, *Bedâ’i*, I, 304-306; V, 120-125; VI, 123; VII, 60, 75, 320; Cürcânî, *Şerhu's-Sirâciyye*, Kahire 1363, s. 79-80, 163; İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, IV, 472; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1984, VI, 31, 79, 267, 274, 333; VII, 199, 201-208; VIII, 41, 211-212, 261; J. Chelhod, "Karâba", *El*² (İng.), IV, 595-596; "Erhâm", *Mu.F.*, V, 5-33; "Erhâm", *Mu.F.*, III, 81-91.

VECİDİ AKYÜZ

AKRÂBÂZÎN

(الأقربادين)

İslâm tıbbında

ilâç formüllerini ihtiva eden
el kitaplarının genel adı; kodeks.

Akrâbâzîn Arapça'ya Grekçe *grafidion* "kitapçık" kelimesinin Süryânî diline geçmiş şekli olan *grafâzînden* alınmıştır. Bugün Batı dillerinde kullanılan *codex* ve *pharmacopoeia* kelimelerinin karşılığıdır. Bu kitaplar hekimlerin devamlı surrette başvurdukları birer kaynak eser olmaları sebebiyle cep, kuşak, çizme ve çanta gibi yerlerde kolaylıkla taşınabilmeleri için genellikle dar uzun ve küçük boyutlarda yazılmışlardır.

Akrâbâzîn "tıbbî formüler" mahiyetinde olup bilhassa mürekkep ilâç formüllerini taşır. Bunlar muhtelif yazar-

lardan toplanmışlar ve farmasötik şekillerine veya farmakolojik etkilerine göre gruplandırılmışlardır. Her mürekkep ilâç için, ihtiva ettiği etkili maddeler, miktarları, yapılış şekli, etkileri, kullanılış yerleri ve alınacağı dozlar ayrı ayrı gösterilmiştir. Akrâbâzînlere ilâçlar genellikle müfred (birleşik olmayan) ilâçlar, tiryaklar, müşhiller, lavmanlar, kurslar (akrâs), devâşir (müşhil ve kâbizlar), tozlar, şuruplar, merhemler, yağlar ve yakılar, fitiller, göz ilâçları, haplar, macunlar, mahlûlât (çözeltiler), iksirler, panzehirler şeklinde bölümlere ayrılmışlardır.

Mürekkep ilâçlar Doğu ülkelerinde büyük bir öneme sahip olmuşlar ve hekimler, müfred ilâçların etkilerini kuvvetlendirmek, zayıflatmak ve tatlarını değiştirmek, etki sürelerini kısaltmak yahut uzatmak gibi maksatlarla muhtelif etkili maddeleri birbirleriyle karıştırıp içlerine de tat ve koku verici başka maddeler katmak suretiyle mürekkep ilâç yapma yoluna gitmişlerdir. Mürekkep ilâç formüllerini taşıyan akrâbâzînlerin kökeni olarak Galenus'un ünlü eseri *de Compositione Medicamentorum* kabul edilmektedir. Her yazar kendi şahsî deney ve düşüncelerine göre formüllerde bazı değişiklikler, ekleme ve kısaltmalar yapmıştır.

IX. ve X. yüzyıllarda İslâm dünyasında telif edilen Ali b. Rabben et-Taberî'nin *Firdevsü'l-hikme*, Ebû Bekir er-Râzî'nin *el-Hâvî* ve *Tıbbü'l-Manşûrî*, Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin *Kâmilü's-şınâ'a*, İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb* ve Halef b. Abbas ez-Zehrâvî'nin *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani't-te'lf* gibi büyük tıp ansiklopedileri akrâbâzîne ilgili bölümler ihtiva etmekle birlikte, İslâm tıbbında ilk müstakil akrâbâzîn IX. yüzyılın ortalarında, Abbâsî Halifesi Mutevekkil zamanında, özellikle ilâç yapmadaki başarısıyla şöhrret kazanan Sâbûr b. Sehl el-Kûsec (ö. 255/869) tarafından yazılmıştır. Cündi-şâpûr Bîmaristanı'nda tabip olduğu bilinen Sâbûr b. Sehl'in *Kitâbü'l-Akrâbâzîni'l-kebîr* adını taşıyan ve on yedi babdan meydana gelen bu eseri, yaklaşık üç asır süreyle en güvenilir akrâbâzîn olarak kabul edilmiştir. Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'de altmış dokuz sayfadan oluşan bir nüshası bulunmaktadır. Sâbûr b. Sehl'in eserinin yerini, zamanının en büyük tıp otoritelerinden olduğu bilinen Adudî Bîmaristanı hekimlerinden Reisületıbbâ Emirüddeve İbnü't-Tilmîz el-Bağdâdî'nin (ö. 560/1165) ünlü eseri *el-Akrâbâzîni* almıştır. Yirmi babdan oluşan bu kitabın Sâbûr b. Sehl'in *Kitâ-*

bü'l-Akrâbâzîni'ne çok benzediği, hatta bazılarının, ondan derlenmiş olduğunu ileri sürdükleri zikredilmektedir. Bu iki eserden sonra İslâm tıp âleminde, Kalânîsî'nin (ö. 590/1194) bugün Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de kırk dokuz babdan meydana gelmiş seksen iki varaklık bir nüshası bulunan *Akrâbâzîni*'i ile, Kühin el-Attâr lakabıyla tanınan Dâvûd b. Ebû'n-Nasr'ın (ö. 658/1260'tan sonra) yirmi babdan oluşan ve son yüzyıllarda çeşitli baskıları yapılmış bulunan *Minhâcü'd-dükkân ve düstûrül-a'yan li'l-edviyeti'n-nâfi'a li'l-ebdân* adlı akrâbâzîni temel kaynak olarak kabul edilmişlerdir. Konuyla ilgili birçok eseri bulunan Necîbüddin es-Semerkindî'nin (ö. 619/1222) on dokuz babdan oluşan *Akrâbâzîni*'i de XIII. yüzyıla ait önemli eserlerden biridir.

Akrâbâzînler İslâm tıbbında en fazla IX-XIII. yüzyıllar arasında gelişme göstermişler ve özellikle XIII. yüzyılın sonlarından itibaren, Moğol istilâsının ve çeşitli buhranların etkisiyle girilen duraklama döneminde, eskilerin hayranlık duyularıyla kaleme alınmış kısmî tekrar ve yorumlarından öte gidememişlerdir. Avrupa'da da XII. yüzyılda ortaya çıkıp XVIII. yüzyıla kadar yaygınlıkla kullanılan kodekslerin gül balı ve ıtırı, sirkencübin, kara merhem gibi Arap ilâçlarının formüllerini ihtiva etmelerinden, ilk örneklerinin hazırlanışlarında İslâm akrâbâzînlerinin kaynak olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bunların en ünlüsü, eczanelerin ve ilâçların denetlenmesinde dayanak olarak kullanılan Nicolas Jersen'in 1471 yılında yayımlanmış *Antidotarium* (panzehirler kitabı) adlı Latince düsturudur. İçlerinde pek çok Arap ilâcının da bulunduğu yüz kırk iki reçete ihtiva eden bu eserin aslının 1130-1150 yılları arasında Nicolas isimli başka bir ilim adamı tarafından kaleme alındığı sanılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de pek çok akrâbâzîn yazılmıştır. Bunlar genellikle Arapça veya Farsça eserlerden tercüme olup tercümeyi yapanlar kendi görüş ve deneylerinin sonuçlarını da eklemişlerdir. Geredeli İshak b. Murad, Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin, Halepli Sâlih b. Nasrullah, Ömer Şifâî ve Bursalı Ali'nin akrâbâzînleri bunların en ünlülerinden olup yazma nüshaları bol miktarda mevcuttur. İran saray hekimlerinden Muhammed Mü'min Hüseyinî Tankabunî'nin Şah Süleyman (1666-1694) namına yazdığı *Tuhtetü'l-mü'minîn* ad-

Tankabunî'nin *Tuhtetü'l-mü'minîn* adlı akrâbâzîninin ilk sayfası (T. Baytop koleksiyonu)

